

Fotografijo smo doslej na Slovenskem vse premalo pritegnili med zgodovinske vire. To velja posebej za naše najstarejše fotografske posnetke, za katere moremo celo reči, da je naša vednost o njih več kot pomanjkljiva. Fotografsko gradivo sicer zbirajo nekatere naše biblioteke, arhivi in muzeji. Vsaj za slednje pa si upam trditi, da poteka to zbiranje precej nenačrtno in samo priložnostno. Tudi ni bilo to gradivo doslej v celoti soočeno in odbrano z namenom, da bi izluščili posnetke, ki imajo tak ali drugačen pomen za domačo zgodovino. Prav tako smo po mojem mnenju brez slehernega razvida, kaj je od teh virov še v zasebni posesti.

Ni treba posebej poudarjati, da je šlo zaradi takšnega odnosa do starih fotografij doslej za našo zgodovino že marsikaj v izgubo, saj so ti posnetki največkrat nenadomestljiv vir za področja etnologije, kulturne zgodovine, urbanizma, spomeniškega varstva itd. Prav s kulturnozgodovinskega interesa bi bilo treba posvetiti starim posnetkom več pozornosti. Kaj vse so zabeležile fotografske kamere že v prvi polovici 19. stoletja npr. v Angliji in Združenih državah Amerike! Res so bile sicer te dežele po razvoju fotografije za nekaj desetletij pred nami, a tudi naših najstarejših fotografij ne kaže podcenjevati, saj je med njimi vrsta takih, ki so danes stare že daleč čez sto let.

V minulemu letu je izšla na področju historične fotografije zanimiva knjiga z naslovom »K. u. K. Familienalbum«. Avtor knjige, avstrijski novinar in publicist Franz Hubmann je zbral v tem delu več kot 300 posnetkov iz različnih pokrajin nekdanje monarhije. Čeravno je delo zasnovano na široki poljudnosti, ima izreden pomen zaradi avtentičnih posnetkov, ki osvetljujejo podobo nekdanjih mest in njihovih ljudi ter prikazujejo tudi številne pomembne zgodovinske dogodke. Med fotografijami je mnogo takih — npr. posnetki iz obdobja avstrijskih vojn v Italiji v 50 in 60 letih 19. stoletja in še starejše portretne fotografije, ki so bile javnosti doslej povsem neznane. Knjiga je po svoje pravo kulturnozgodovinsko odkritje. Gradivo za to zanimivo delo je avtor nabral v fotoarhivih na Dunaju, v izdatni meri pa so mu pomagale kulturne ustanove v Pragi, Varšavi in tudi v Zagrebu. Precejšnje število posnetkov so prispevali Arhiv SR Hrvatske, Gledališki muzej, nadalje Muzej mesta Zagreba in Muzej za umetnost in obrt v Zagrebu, kar dokazuje, da so Hrvatje na tem področju pred nami.

Pričujoči sestavek in fotografije sem zavestno namenil za Kroniko. Ne gre mi pri tem za objavo, ki naj bi predstavila slike samo zaradi njihove redkosti. Kar jih uvršča v zgodovinsko glasilo, je njihov nedvomni kulturnozgodovinski pomen. Vse tri fotografije so namreč posebej zgovorne zaradi pričevanja o oblačilni noši in modi svojega časa, so torej zgovoren in dragocen kulturnozgodovinski dokument.

Želeti bi bilo, da bi tem fotografijam sledila še objava drugih. V tem smislu bi mogli videti v pričujočem sestavku nekak uvod v novo rubriko Kronike, ki bi nam pomagala na izviren in slikovit način osvetljevati mnoga poglavja naše zgodovine.

Za začetek bi želel predstaviti tri fotografije iz 60 let 19. stoletja, torej iz časa, ko fotografiranje tudi pri nas ni bilo več redke pojav. Razmeroma redki pa so posnetki dogodkov iz tega časa. Vse tri fotografije izvirajo iz Ljubljane in obravnavajo vojaško tematiko.

Najstarejši posnetek nam kaže vojaško slovestnost pred nekdanjo šentpetsko vojašnico v Ljubljani. Fotografijo hrani kot kopijo (kje je original, nisem mogel ugotoviti) Zavod za varstvo spomenikov SR Slovenije pač zaradi pogleda na šentpetsko cerkev, ki jo je videti v ozadju prizora. Kakor je zapisano ob robu fotografije, jo je posnel J. Diwischowski, fotograf v Ljubljani.

Čeprav po posnetku ni bilo moč takoj ugotoviti, za kakšen dogodek gre, je bila okvirna datacija razmeroma lahka. Za 60 leta so govorila že ženska oblačila, še določnejša časovna opredelitev pa se je ponujala pri uniformah upodobljenecv. Po slednjih je bilo sklepati, da gre za čas med leti 1861-68. Ta časovni razpon se je zožil še z arhivskim podatkom o fotografu Josefu Diwischowskem. Le-ta je prijavil svojo obrt v kapucinskem predmestju v Ljubljani 21. septembra 1864, odjavil pa jo je že 1. decembra 1866.¹ Iskanije po časniku Laibacher Zeitung iz let 1864 do 1866 je slednjič razkrilo precej točen datum fotografije: posneta je bila kratko pred 30. majem 1865.² Tega dne je namreč časnik poročal o slovesnosti pred šentpetsko vojašnico: bila je to blagoslovitev nove polkovne zastave pehotnega polka št. 8, sicer vojaške enote z Moravskega, ki pa je nosila ime po feldmaršallajntantu baronu Josefu Gerstnerju³ in je bila v tem času nastanjena v Ljubljani.

Opis dogodka v Laibacher Zeitung se povsem ujema s fotografijo. Trg pred šentpetersko vojašnico je bil tega dne slavnostno okrašen. Na severni strani je stal pod posebnim odprtim šotorom oltar, levo in desno od njega sta bila paviljona za goste. Vse je bilo okrašeno z girlandami in festoni, prostor pa so posebej poživiljale številne zastave različnih barv in narodnosti, ki so si jih za slovesnost izposodili pri mornarici v Pulju.

Članek v časniku pripoveduje o poteku prireditve. Čete so se razvrstile že ob 8. uri zjutraj. Pregledal jih je nadvojvoda Ernest, zatem je sledil nagovor polkovnega kaplana. Blagoslovitev zastave je opravil škof dr. B. Widmer z asistenco. Zastavi je botrovala mehiška cesarica Šarlota, ki jo je zastopala žena polkovnega poveljnika Lindnerja. Slovesnosti so prisostvovali gostje z Moravskega, na čelu z županoma iz Znojma in Jihlave. Prav tako so bili seveda navzoči predstavniki deželne oblasti, ljubljanske občine, številni meščani, med njimi mnogo dam. Sledilo je zabijanje spominskih žebeljev v drog nove zastave. Medtem je čete nagovoril polkovnik Lindner. Slovesnost pred vojašnico so končali z molitvijo za padle, prisego čet in defilejem polka pred nadvojvodom.

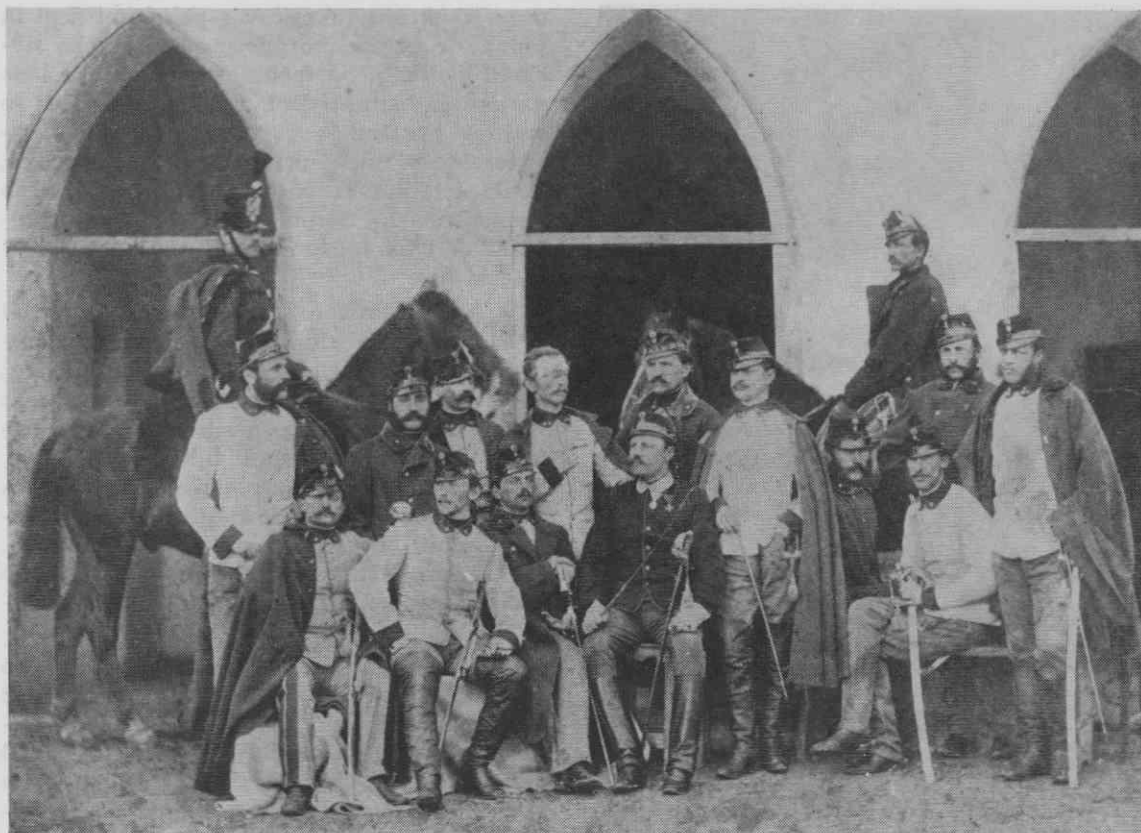
Naš posnetek kaže vojaške enote pred začetkom defileja. Dokaj dobro je videti vojake v značilnih belih suknjičih avstrijske pehote. Vojaki nosijo telečnjake in prek njih zvite plašče. Ob strani razvrščenih enot opazimo oficirje z ešarpami prek ramen, kakor so jih nosili med leti 1861/68. Pred enotami stoji na praznem prostoru oficir v generalski uniformi s klobukom, verjetno nadvojvoda Ernest. Za njim se gnete množica oficirjev in civilnih gostov. Ob robu slike na levi vidimo občinstvo in pred njim kordon vojakov. V ospredju fotografije nas posebej pritegne skupina žensk v krinolinah z ogrinjali in s sončniki, pač ljubljanskih meščank iz vrst povabljenec.

Seveda je slika prav zanimiva tudi zaradi tega, ker prikazuje nekdanje okolje šentpeterske cerkve. V celoti imamo pred seboj dragocen zgodovinski posnetek: spomin na ljudi in življenje v stari Ljubljani in seveda na dogodek, ki je bil za tedanje razmere dovolj pomemben.

Bržkone v sredi 60 let, prav gotovo pa ne po letu 1868 je nastala druga fotografija.⁴ Prikazuje nam skupino avstrijskih oficirjev različnih rodov vojske, med njimi največ pripadnikov pehotnih in lovskih enot. Kakor

1. Blagoslovitev polkovne zastave pred šentpetersko vojašnico v Ljubljani — fotografija iz leta 1865

2. Skupina avstrijskih oficirjev v Ljubljani — fotografija pred letom 1868

piše na hrbtni strani posnetka, je le-ta delo fotografskega ateljeja Ernesta Pogorelca v Ljubljani. Ni znano, ob kakšni priložnosti je posnetek nastal. Po jahalni opreми, ki jo nosijo nekateri upodobljenci, bi mogli sklepati, da gre za sestanek ob neki jahalni prireditvi, kar je bil v vojaškem življenju tega časa pogost primer. Domnevo bi potrdila tudi dva oficirja na konjih za skupino.

Tudi pri datiranju te fotografije si je bilo moč s precejšnjo zanesljivostjo pomagati po znakih adjustiranja. Vsi oficirji na sliki nosijo suknjiče z mehкими, navzdol obrnjenimi ovratniki, kakor so jih vpeljali v avstrijski vojski z letom 1861. Pehotni častniki so v belih suknjičih, ki so bili v rabi do leta 1868. K tem suknjičem nosijo svetlo modre hlače. Oficirje lovskih enot spoznamo po temnejših, pač sivkasto zelenih uniformah z lampasi ob hlačnem šivu, nadalje po krivcih na levi strani kap.

Vredno je opozoriti na vojaško modo tedanjega časa. Če primerjamo vojaško nošo te dobe z značilnostmi avstrijske oficirske uniforme iz prejšnjega, bidermajerskega obdobja, nas preseneča dokaj robot videz upodobljencev in tudi v primerjavi s poznejšimi pedantnostmi v oblačenju se zdijo pojave posameznikov skoraj neugledne. Seveda ni no-

benega dvoma, da gre za aktivne oficirje in da so le-ti pač zavestno gojili tak videz. K temu so mnogo pripomogle košate »cesarske« brade in viseči brki. Posebnost časa so tudi nizke, potlačene črne kape, plašči in pelerine iz grobega vojaškega blaga in visoki, prek kolen segajoči škornji, v bistvu golenice škornjev, prišite na hlačnice.

Prav gotovo je tudi ta posnetek vreden ohranitve med redkimi fotografijami naše tedanje družbe. Zanimiv je prav zaradi specifičnosti vojaškega oblačenja te dobe, kate-rega napol romantični, napol utilitarni značaj je spodrinila šele oblačilna reforma z letom 1868. Zvesta času pa je tudi vojaška teatraličnost, ki se kaže v razgibanosti skupine, v kateri naj bi vsak upodobljenec pritegnil nase pozornost z individualno pozo.

Tretja fotografija predstavlja oficirja v uniformi, ki je bila v 60 letih tudi v Avstriji posebnost.⁵ To je uniforma prostovoljnih alpskih lovcev, enot, ki so jih ustanovili v kritičnem letu 1866 kot pomoč redni vojski. Prostovoljce so zbirali po alpskih deželah in tudi v naših krajih. Formirali so jih v lovske bataljone in so z njimi zasedli obrambno črto ob Donavi. V te enote so vstopali številni povratniki iz Mehike, kjer so se borili v

3. Oficir prostovoljnega alpskega korpusa — ljubljanska fotografija iz leta 1866

avstrijskem ekspedicijskem korpusu 1864 na strani cesarja Maksimilijana.

Pripadniki mehiškega korpusa so nosili ohlapne suknjiče s štirimi žepi, široke hlače pumparice in škornje, na glavah trde klobuke s perjanicami, okoli vratu pa so si zavezovali volnene kravate. Videz tega korpusa je bil precej slikovit, s fantazijskim prizvokom, saj so se v uniformah uveljavljale modra, rdeča in zelena barva. Tudi običajnih avstrijskih distinkcij z zvezdicami niso uporabljali.

Uniforme mehiških prostovoljcev ali »meksikajnarjev«, kakor so jim pravili ljudje doma, so odločilno vplivale na uniformo novega alpskega korpusa. Mehiške vzore zasle-

dimo v ukroju suknjičev s pokritimi žepi in pumparic. Alpski korpus je nosil obleko sivkaste barve in na mehkih ovratnikih zelene našitke z distinkcijami. Po mehiški modi so si prek ovratnikov zavezovali volnene kravate, ki so imele pri oficirjih zlate resice. Moda teh kravate pa očitno ni bila izvirno »meksikanska«, že prej jo srečamo pri nekaterih ogrskih uniformah in tudi pri ogrski ljudski noši.

Enako kot lovci redne vojske so tudi alpski prostovoljci imeli hlače obšite s temnozelenimi lampasi. Za vojake so bili predpisani črni usnjeni pasovi, za oficirje običajne ešarpe z resami. Alpski lovci so nosili podobne klobuke kakor mehiški korpus; bili so sive barve, s kovinskim znakom v obliki roga na eni in s temnozeleno perjanico na drugi strani. Vojaki so bili oboroženi s puškami in bajoneti, za oficirje je bil predpisan meč z usnjeno nožnico, mnogi so nosili tudi avstrijske oficirske sablje.

Uniforma moža na naši fotografiji se dobro ujema z opisom oblačila alpskih lovcev. Mož ima našitke stotnika, po čemer bi smeli sklepati, da je pred vstopom v to enoto služil daljši čas že drugje. Opozoriti velja tudi na svojevrstne visoke čevlje z gumbi na golenicah. Obuvalo te vrste bi utegnilo biti ostanek uniforme mehiškega korpusa. Tudi ta fotografija je nastala v ateljeju že omenjenega Ernesta Pogorelca v Ljubljani, bržkone leta 1866. Ni torej izključeno, da predstavlja povratnika iz Mehike, morda kar »meksikajnarja« Slovenca, ki je po vrnitvi v domovino vstopil kot oficir v novi prostovoljni korpus alpskih lovcev.

OPOMBE

1. Podatek mi je oskrbel v. arhivski svetovalec Božo Otorepec. — 2. Laibacher Zeitung 1865, Narodni muzej v Ljubljani. — 3. Schematismus für das K. u. K. Heer und für die K. u. K. Kriegsmarine 1904. — 4. in 5. Fotografiji sta iz fotoarhiva pisca. — 6. Ottenfeld-Teuber: Die österreichische Armee 1700—1867 in podatki z Vojnega muzeja (Heeresgeschichtliches Museum) na Dunaju.